14.2.2024

Vero-osasto
Neuvotteleva virkamies Jere Lumme, p. 0295 530 041

Eduskunnan hallintovaliokunta

HE 107/2023 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikostorjunnasta Tullissa annetun lain 3 luvun muuttamisesta

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikostorjunnasta Tullissa annetun lain (623/2015, jäljempänä Tullin rikostorjuntalaki) 3 luvun salaisia tiedonhankintakeinoja koskevia säännöksiä.

Yleistä

Tullin rikostorjuntalakia sovelletaan Tullin tehtävänä oleviin toimiin tullirikosten estämiseksi, paljastamiseksi, selvittämiseksi ja tullirikoksista epäiltyjen syytteeseen saattamiseksi. Tullin toimivaltuuksia rikostorjunnassa rajaa tullirikoksen määritelmä. Tullin rikostorjuntalain 1 luvun 2 §:n mukaan tullirikoksella tarkoitetaan rikosta, jolla rikotaan sellaista tullilain (304/2016) tai muun lain säännöstä, jonka noudattamisen valvonta tai täytäntöönpano on Tullin tehtävänä, tullimieheen kohdistuvaa rikoslain 16 luvun 3 §:ssä tarkoitettua haitantekoa virkamiehelle sekä 4 b §:ssä tarkoitettua niskoittelua tullimiestä vastaan, rikoslain 46 luvun 6 ja 6 a §:ssä tarkoitettua laitonta tuontitavaraan ryhtymistä ja sellaista rikosta, johon sisältyy omaisuuden maahantuontia, maastavientiä tai Suomen kautta kuljettamista. Tulli vastaa tullirikostorjunnasta siten kuin Tullin rikostorjuntalaissa tai muualla laissa säädetään. Tulli on esitutkintalaissa tarkoitettu esitutkintaviranomainen.

Hallituksen esityksen tarkoituksena on parantaa Tullin rikostorjunnan toimintaedellytyksiä ja yhdenmukaistaa ja selventää Tullin rikostorjuntalain säännöksiä. Esitys liittyy tiiviisti pakkokeinolain ja poliisilain muutoksiin, jotka tulivat voimaan 1.10.2023 ja rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa annetun lain (myöhemmin Rajavartiolaitoksen rikostorjuntalaki) vastaavaan muutokseen, joka on tullut voimaan 10.11.2023.

Esitys noudattaa jo aiemmassa lainvalmistelukäytännössä omaksuttua lähtökohtaa, että salaisia pakkokeinoja ja salaisia tiedonhankintakeinoja koskevia säännöksiä uudistetaan yhdenmukaisesti ja että sääntely on tältä osin mahdollisimman saman sisältöistä. Salaisia tiedonhankintakeinoja voidaan käyttää pääasiassa samojen edellytysten perusteella rikosten estämiseen kuin salaisia pakkokeinoja voidaan käyttää pakkokeinolain 10 luvun perusteella rikosten selvittämiseen. Lakimuutos on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian vuoden 2024 alussa.

Tullin rikostorjuntalain 3 lukuun ehdotetut keskeiset muutokset

1. Televalvontaluvan henkilösidonnaisuus

Tullille voidaan Tullin rikostorjuntalain 3 luvun 4 §:n nojalla antaa tullirikoksen estämiseksi lupa sellaisen henkilön hallussa olevan tai oletettavasti muuten käyttämän teleosoitteen tai telepäätelaitteen televalvontaan, jonka lausumien, uhkausten tai käyttäytymisen perusteella taikka muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän tullirikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehtyyn tullirikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, tullirikoksena pidettävään huumausainerikokseen tai törkeään tulliselvitysrikokseen.

Esityksessä ehdotetaan, että televalvontaa koskeva sääntely muutettaisiin teleosoite- tai telepäätelaitekohtaisuuden sijaan henkilösidonnaiseksi. Televalvontaa koskevassa luvassa ei jatkossa enää lueteltaisi erikseen kaikkia niitä telepäätelaitteita tai -osoitteita, joita lupa koskee, vaan tuomioistuin myöntäisi luvan kohdistaa televalvontaa henkilön hallussa olevaan tai hänen olettavasti muuten käyttämäänsä teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen.

Nykyisen sääntelyn laite- ja liittymäkohtaisuus aiheuttaa samassa asiassa useita peräkkäisiä televalvontalupien valmistelu- ja käsittelyprosesseja sekä Tullissa että tuomioistuimissa. Ehdotus johtaisi siihen, ettei Tullin tarvitsisi hakea jatkossa erikseen yksittäisiä lupia kullekin henkilön hallussa olevalle tai hänen oletettavasti muuten käyttämälleen sellaiselle teleosoitteelle tai telepäätelaitteelle, joka selviää televalvontaluvan myöntämisen jälkeen.

Henkilön käyttämien teleosoitteiden ja telepäätelaitteiden yksilöintitietojen selvittäminen jäisi edelleen Tullin virkavastuulla selvitettäväksi asiaksi. Pidättämiseen oikeutettu tullimies tekisi toimenpiteen kohteena olevista teleosoitteista tai telepäätelaitteista erillisen päätöksen, jossa tulisi perustella, miksi toimenpiteen kohteeksi on valittu juuri kyseessä olevat teleosoitteet tai telepäätelaitteet.

Päätöksen perusteluvelvollisuutta ja jälkivalvontaa korostettaisiin myös edellyttämällä salaisen tiedonhankintakeinon käytöstä ilmoittamista koskevassa lain 3 luvun 57 §:ssä, että myös televalvontaa koskevassa ilmoituksessa tiedonhankinnan kohteelle olisi yksilöitävä toimenpiteen kohteena olleet teleosoitteet ja telepäätelaitteet. Tällä olisi merkitystä tiedonhankinnan kohteen oikeusturvatakeiden kannalta. Tällä olisi myös merkitystä tuomioistuimen tiedonsaannille, sillä pykälän nojalla kohteelle ilmoittamisesta on jatkossakin samalla ilmoitettava kirjallisesti luvan myöntäneelle tuomioistuimelle.

Ehdotettu sääntely vastaa pakkokeinolain, poliisilain ja Rajavartiolaitoksen rikostorjuntalain muutoksia.

2. Peitelty tiedonhankinta ja sen edellytykset

Tullin rikostorjuntalain 3 luvun 11 §:n mukaan peitellyllä tiedonhankinnalla tarkoitetaan tiettyyn henkilöön kohdistuvaa lyhytkestoisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvaa tiedonhankintaa, jossa tullimiehen tehtävän salaamiseksi käytetään vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja. Pykälän 2 momentin nojalla Tulli saa käyttää peiteltyä tiedonhankintaa tullirikoksen estämiseksi, jos

henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän tullirikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, tullirikokseksi katsottavaan huumausainerikokseen, suunnitelmalliseen, järjestäytyneeseen, ammattimaiseen, jatkuvaan tai toistuvaan rikolliseen toimintaan liittyvään salakuljetukseen tai törkeään tulliselvitysrikokseen.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 4 momentti, jonka mukaan Tulli saa kohdistaa henkilöön peiteltyä tiedonhankintaa *tietoverkossa*, jos henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Myös tullirikostorjunnan toimialalla rikollinen toiminta on siirtynyt ja siirtyy kiihtyvällä vauhdilla tietoverkkoihin. Tullin tutkimia rikoksia valmistellaan ja toteutetaan tietoverkkojen avustuksella. Tällaisten rikosten estämisessä tarvitaan tietoverkoissa käytössä olevia tiedonhankintakeinoja. Vaikka rikos olisi toteutunut täysin reaalimaailmassa, rikoksista tai niihin liittyvistä teoista keskustellaan runsaasti erilaisilla tietoverkon alustoilla. Estääkseen ja selvittääkseen rikoksia Tullin rikostorjunnan on toimittava aktiivisesti tietoverkoissa, joissa iso osa rikokseen liittyvistä havainnoista tehdään sekä todisteena takavarikoitava aineisto löytyy.

Ehdotettu sääntely vastaa pakkokeinolain, poliisilain ja Rajavartiolaitoksen rikostorjuntalain muutoksia.

3. Tekninen kuuntelu ja sen edellytykset (näppäimistökuuntelu)

Tullin rikostorjuntalain 3 luvun 19 §:n mukaan niin sanottu *näppäimistökuuntelu* sisältyy teknisen laitetarkkailun määritelmän piiriin, paitsi jos kysymys on sellaisesta luottamuksellista viestiä koskevasta telekuuntelusta, televalvonnasta ja muusta teknisestä tarkkailusta kuin laitetarkkailusta, josta säädetään muualla laissa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että mikäli näppäimistökuuntelulla seurataan reaaliajassa esimerkiksi viestin kirjoittamista ja sen sisältöä, kysymys ei olisi teknisestä laitetarkkailusta vaan teknisestä kuuntelusta.

Teknistä kuuntelua saadaan voimassa olevan lain nojalla kohdistaa vain vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella olevaan henkilöön. Ei ole kuitenkaan perusteltua rinnastaa näppäimistökuuntelua asuntokuunteluun ja siksi Tullin rikostorjuntalain 3 luvun 13 §:ään ehdotetaan otettavaksi teknistä kuuntelua koskeva poikkeussäännös. Sen mukaan Tulli saisi kohdistaa teknistä kuuntelua tekniseen laitteeseen sen sijaintipaikasta riippumatta, jos kuuntelu kohdistuu vain tekniseen laitteeseen, eikä tilaan, jossa laite sijaitsee. Tarkoituksena on mahdollistaa näppäimistökuuntelu teknisenä kuunteluna silloin, kun kuuntelu kohdistuisi pelkästään laitteen näppäimistöön viestin sisällön selvittämiseksi eikä kuuntelulla saataisi tietoa siitä fyysisestä tilasta, jossa laite sijaitsee.

Ehdotettu sääntely vastaa pakkokeinolain, poliisilain ja Rajavartiolaitoksen rikostorjuntalain muutoksia.

4. Ylimääräisen tiedon käyttäminen

Tullin rikostorjuntalain 3 luvun 52 §:n mukaan ylimääräisellä tiedolla tarkoitetaan televalvonnalla, tukiasematietojen hankkimisella ja teknisellä tarkkailulla saatua tietoa, joka ei liity rikokseen tai vaaran torjumiseen taikka joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka estämistä varten lupa on annettu tai päätös on tehty.

Lain 3 luvun 53 §:n 1 momentin mukaan Tulli saa käyttää ylimääräistä tietoa tullirikoksen selvittämisessä, jos tieto koskee sellaista tullirikosta, jonka estämisessä olisi saatu käyttää sitä tämän luvun mukaista tiedonhankintakeinoa, jolla tieto on saatu. Pykälän 2 momentin mukaan ylimääräistä tietoa saa käyttää myös, jos ylimääräisen tiedon käyttämisellä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys tullirikoksen selvittämiselle ja rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kolme vuotta vankeutta.

Voimassa olevan sääntelyn perusteella törkeän huumausainerikoksen johdosta tehdyssä telekuuntelussa kertyneen ylimääräisen tiedon käyttäminen tullirikoksena pidettävän huumausainerikoksen selvittämiseksi ei ole mahdollista. Käytännössä tilanne on voinut johtaa esimerkiksi siihen, että telekuuntelutallennetta voidaan käyttää todisteena telekuunteluluvan kohteena ollutta törkeästä huumausainerikoksesta syytettyä kohtaan, mutta ei samaan asiakokonaisuuteen liittyvän huumausainerikoksen osalta.

Huumausainerikokset liittyvät monessa tapauksessa vakavampien rikosten tekemiseen tai samaan rikoskokonaisuuteen. Niiden voidaan katsoa kuuluvan perustuslain 10 §:n 4 momentissa tarkoitettujen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta vaarantavien rikosten piiriin. Erityisesti tietoverkkojen avustuksella toteutettavissa tullirikoksissa maahan tuotavat lähetykset jaetaan kiinnijäämisriskin pienentämiseksi useisiin lähetyksiin. Tällöin erityisesti tapauksen paljastuessa ja selvittämisen alkuvaiheessa tapauskokonaisuuden laajuus ei ole tutkivan viranomaisen tiedossa. Tällöin ylimääräisen tiedon käyttäminen alkuvaiheessa on tärkeää kokonaisuuden hahmottamiseksi ja selvittämiseksi.

Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi kahden vuoden enimmäisrangaistuksella rangaistavissa oleva tullirikoksena pidettävä huumausainerikos. Ylimääräisen tiedon käyttämisen edellytykset säilyisivät muuten ennallaan. Ylimääräistä tietoa saisi ehdotuksen johdosta jatkossa käyttää myös tullirikoksena pidettävään huumausainerikokseen, jos ylimääräisen tiedon käyttämisellä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle.

Esitetty muutos vastaisi 1.10.2023 voimaan tulleiden pakkokeinolain ja poliisilain muutosta.

5. Muut lakiin esitetyt muutokset

Lisäksi esityksessä ehdotetaan täsmennettäväksi eräitä lain säännöksiä ja niihin sisältyviä viittauksia, jotka ovat käytännössä osoittautuneet vanhentuneiksi, epäselviksi tai tulkinnanvaraisiksi.